

Τα επιτεύγματα της δομικής μεθοδολογίας γίνονται ιδιαίτερα αισθητά στο χώρο της κοινωνικής ανθρωπολογίας με το έργο του Claude Levi-Strauss*. Ο Levi-Strauss είναι ίσως ο πιο γνωστός εκπρόσωπος του δομισμού, αφού έχει ονομάσει και ένα έργο του «Δομική Ανθρωπολογία». Ο ίδιος επεξεργάστηκε τη δομική θεωρία του Saussure και αντλώντας απ' την πείρα και την ευρυμάθειά του στο χώρο της ανθρωπολογίας συνέβαλε καθοριστικά στην πρόοδο της ανθρωπολογίας ως επιστήμης. Έκανε πολύ αξιόλογες μελέτες για τις σχέσεις συγγένειας και τους μύθους. Στο μεταφρασμένο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Levi-Strauss επεξηγεί την εφαρμογή της δομικής μεθόδου για την ανάλυση της μυθολογίας (πιο συγκεκριμένα τον μύθο του Οιδίποδα). Στο ίδιο άρθρο αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: ο μύθος είναι γλώσσα: για να γνωστοποιηθεί πρέπει να ειπωθεί· είναι μέρος της ανθρώπινης ομιλίας. Έτσι ορίζει τα συστατικά μέρη του μύθου σαν ενότητες που είναι πιο πολύπλοκες (αν και τις περιλαμβάνουν) από τις γλωσσολογικές ενότητες και γι αυτό τις ονομάζει 'μικτές συστατικές ενότητες'.

*Βλ. αφιέρωμα του ΔΙΑΒΑΖΩ στον Λεβι-Στρώς, τεύχος 158.

Δομισμός και Κοινωνική Ανθρωπολογία

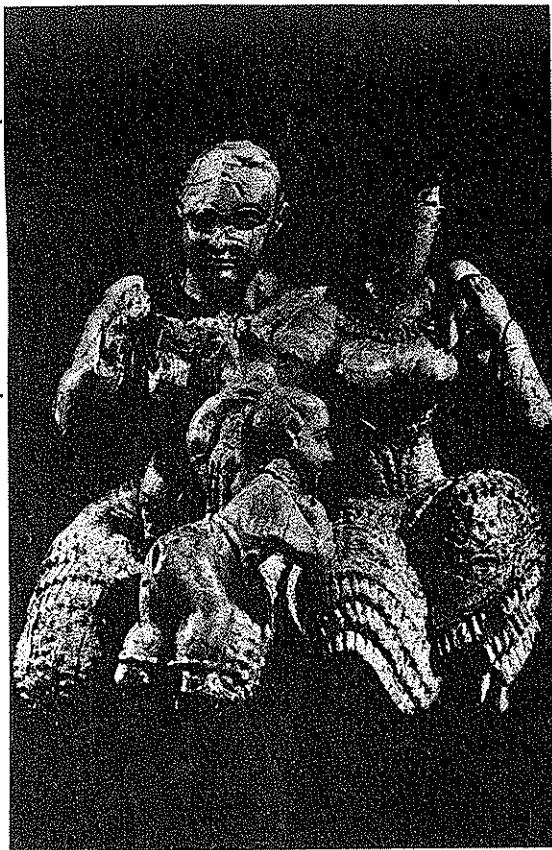
Claude Lévi-Strauss

Η δομική μελέτη του μύθου*

... 3.1. Πώς να προχωρήσουμε για να εντοπίσουμε και ν' απομονώσουμε αυτές τις μικτές συστατικές ενότητες; Ξέρουμε ότι δεν μπορούν να βρεθούν στα φωνήματα, μορφήματα ή τις σημασίες, αλλά μόνο σ' ένα υψηλότερο επίπεδο· διαφορετικά ο μύθος δεν θα μπορούσε να εκληφθεί σαν ξεχωριστό είδος ομιλίας. Συνεπώς θα έπρεπε να τις ψάξουμε στο επίπεδο της πρότασης. Η μόνη μέθοδος που μπορούμε να προτείνουμε σ' αυτό το στάδιο είναι να προχωρήσουμε ανιχνευτικά δια της μεθόδου της δοκιμής και λάθους, χρησιμοποιώντας για έλεγχο τις αρχές που αποτελούν τη βάση κάθε είδους δομικής ανάλυσης: οικονομία επεξήγησης, ενότητα λύσης και δυνατότητα ανακατασκευής του όλου απ' το μέρος όπως επίσης και των μετέπειτα σταδίων απ' τα προηγούμενα.....

... Ήρθε η ώρα να δώσουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα της μεθόδου που προτείνουμε. Θα χρησιμοποιήσουμε το μύθο του Οιδίποδα που έχει το πλεονέκτημα ότι είναι γνωστός σε όλους και γι' αυτό δεν χρειάζεται εισαγωγική εξήγηση. Γνωρίζω πολύ καλά, ότι αυτός ο μύθος έφτασε σε μας σε μεταγενέστερες μορφές και μέσω λογοτεχνικών μετασχηματισμών που αφορούν περισσότερο την αισθητική και ηθική άποψη παρά τη θρησκευτική ή την ιεροτελεστική, όποιες κι αν ήταν αυτές. Αλλά όπως θα φανεί αργότερα, αυτή η φαινομενικά μη-ικανοποιητική κατάσταση θα ενισχύσει την περιγραφή παρά θα την αποδυναμώσει.

4.4. Ο μύθος θα θεωρηθεί σαν μια ορχηστρική παρτιτούρα παρουσιαζόμενη ανορθόδοξα σαν μια γραμμική συνέχεια και σαν να ήταν το καθήκον μας να επαναπροσδιορίσουμε τη σωστή διάταξη. Σαν να είχαμε μια σειρά του τύπου (για παράδειγμα): 1, 2, 4, 7, 8, 2, 3, 4, 6, 8, 1, 4, 5, 7, 8, 1, 2,

5, 7, 3, 4, 5, 6, 8,....., η ανατεθείσα εργασία σαν να είναι να τοποθετήσουμε όλα τα 1 μαζί, όλα τα 2, τα 3 κ.τ.λ.: Το αποτέλεσμα είναι ένα σχήμα:

1	2		4			7	8
	2	3	4			6	8
1			4	5		7	8
1	2			5		7	
		3		5			
						6	8

4.5. Θα επιχειρήσουμε να κτελέσουμε την ίδια επιχείρηση στο μύθο του Οιδίποδα, δοκιμάζοντας διάφορες διατάξεις μέχρι να βρούμε μια, που θα είναι σε αρμονία με τις αρχές που απαριθμήθηκαν παραπάνω (3.1). Ας υποθέσουμε χάριν του επιχειρήματος, ότι η καλύτερη διάταξη είναι η ακόλουθη (παρ' όλο που σίγουρα θα βελτιωνόταν με τη βοήθεια ενός ειδικού στην Ελληνική μυθολογία).

* The Structuralists: From Marx to Levi-Strauss. Anchor Books: New York, 1972.

Ο Κάδμος ψάχνει
την αδερφή του Ευρώπη
που έχει απαχθεί από
τον Δία.

Οι Σπαρτοί
αλληλοσκοτώνονται.

Ο Οιδίποδας σκοτώνει
τον πατέρα του Λαίο.

Ο Οιδίποδας
παντρεύεται
την μητέρα του
Ιοκάστη.

Ο Ετεοκλής
σκοτώνει τον
αδελφό του
Πολυνείκη.

Η Αντιγόνη
θάβει τον αδελφό
της Πολυνείκη
παρά την απογορευτική
διαταγή.

Ο Κάδμος
σκοτώνει το
Δράκο.

Λάβδακος
(πατέρας του
Λαίου) =
κουτσός (;)

Λαίος
(πατέρας του
Οιδίποδα) =
αριστερός,
ασθενικός (;)

Ο Οιδίποδας
σκοτώνει τη
Σφίγγα.

Οιδίπους =
οιδι - πους
πρημένα
πόδια (;)

Έτσι είμαστε αντιμέτωποι με τέσσερις κάθετες στήλες καθεμιά απ' τις οποίες περιλαμβάνει διάφορες σχέσεις που ανήκουν στην ίδια δέσμη. Αν επρόκειτο να πούμε τον μύθο, θα αγνοούσαμε τις στήλες και θα διαβάσαμε τις σειρές από αριστερά προς τα δεξιά και από κάτω προς τα πάνω. Αλλά αν θέλουμε να καταλάβουμε τον μύθο, τότε θα πρέπει να αγνοήσουμε το ένα μισό της διαχρονικής διάστασης (πάνω προς κάτω) και να διαβάσουμε από αριστερά προς τα δεξιά, στήλη με στήλη καθεμιά θεωρούμενη σαν μια ενότητα.

4.7. Όλες οι σχέσεις που ανήκουν στην ίδια στήλη παρουσιάζουν ένα κοινό χαρακτηριστικό που είναι το καθήκον μας να αποκρυπτογραφήσουμε. Παραδείγματος χάριν, όλα τα συμβάντα που σχηματίζουν ομάδα στην πρώτη στήλη αριστερά έχουν να κάνουν με σχέσεις αίματος, που είναι υπερ-τονισμένες, δηλαδή, κείμενες σε μια πιο στενή μεταχείριση απ' ό,τι θα έπρεπε. Ας πούμε λοιπόν ότι η πρώτη στήλη έχει σαν κοινό χαρακτηριστικό τον υπερ-τονισμό των σχέσεων αίματος. Είναι προφανές ότι η δεύτερη στήλη εκφράζει το ίδιο πράγμα αλλά αντεστραμμένο: υπο-τονισμός των σχέσεων αίματος. Η τρίτη στήλη αναφέρεται στη σφαγή τεράτων. Όσον αφορά την

τρίτη, χρειάζεται μια διευκρίνιση. Η αξιοσημείωτη παρασήμανση (connotation) των επωνύμων της γενεαλογίας του Οιδίποδα έχει σημειωθεί συχνά. Όμως οι γλωσσολόγοι συνήθως δεν τις λαμβάνουν υπόψη αφού γι' αυτούς ο μόνος τρόπος για να ορίσεις το νόημα ενός όρου είναι να εξερευνήσεις όλα τα περιβάλλοντα (contexts) στα οποία εμφανίζονται και τα κύρια ονόματα, ακριβώς επειδή χρησιμοποιούνται σαν τέτοια, δεν συνοδεύονται από κανένα περιβάλλον. Με τη μέθοδο που προτείνουμε αυτή η δυσκολία υπερβαίνεται, αφού ο μύθος ο ίδιος προμηθεύει το δικό του περιβάλλον. Το στοιχείο που έχει σημασία δεν βρίσκεται πια στην ενδεχόμενη σημασία κάθε ονόματος, αλλά στο γεγονός ότι όλα τα ονόματα έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: δηλαδή ότι μπορεί τελικά να σημαίνουν κάτι και ότι όλες αυτές οι υποθετικές σημασίες (που μπορεί να παραμείνουν υποθετικές) φανερώνουν ένα κοινό χαρακτηριστικό, δηλαδή αναφέρονται σε δυσκολίες να περπατήσει κανείς και συμπεριφερθεί ευθέως.

4.8. Ποιά είναι λοιπόν η σχέση μεταξύ των δύο στηλών στα δεξιά; Η στήλη αναφέρεται σε τέρατα. Ο δράκος είναι ένα χθόνιο ον που πρέπει να σκοτωθεί για να γεννηθεί η ανθρωπότητα από τη

γη. Η Σφίγγα είναι ένα τέρας απρόθυμο να επιτρέψει στους ανθρώπους να ζήσουν. Η τελευταία ενότητα αναπαράγει την πρώτη, που έχει να κάνει με την *αυτόχθονη προέλευση της ανθρωπότητας*. Αφού τα τέρατα κατανικούνται από τους ανθρώπους, μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι το κοινό χαρακτηριστικό της τρίτης στήλης είναι η *άρνηση της αυτόχθονης προέλευσης του ανθρώπου*.

4.9. Αυτό άμέσως μας βοηθάει να καταλάβουμε το νόημα της τέταρτης στήλης. Στη μυθολογία είναι ένα παγκόσμιο χαρακτηριστικό γνώρισμα των ανθρώπων που γεννιούνται από τη γη ότι τη στιγμή που αναδύονται από τα βάθη, ή δεν μπορούν να περπατήσουν ή περπατάνε αδέξια. Αυτή είναι η περίπτωση των χθόνιων όντων στην μυθολογία των Rueblo: O Masauwn, επικεφαλής της ανόδου και ο χθόνιος Shumaiakoli είναι κουτσός («ματωμένα – πόδια ή πληγιασμένα-πόδια»). Το ίδιο συμβαίνει στους Koskimo του Kwakiut αφού τους έχει καταπεί το χθόνιο τέρας, Tsiakish: όταν επιστρέφουν στην επιφάνεια της γης «κούτσαιναν προς τα μπροστά ή παραπατάγανε πλαγίως». Έπειτα, το κοινό χαρακτηριστικό της τέταρτης στήλης είναι: η *επικράτηση της αυτόχθονης προέλευσης του ανθρώπου*. Ακολουθώντας, η τέταρτη στήλη είναι για την τρίτη ότι είναι η πρώτη για τη δεύτερη. Η αδυναμία σύνδεσης των αυτών των δύο ειδών σχέσεων ξεπεράστηκε (ή μάλλον αντικαταστάθηκε) από τη θέση ότι οι αντιφατικές σχέσεις είναι ταυτόσημες στο βαθμό που και οι δύο αυτοαναιρούνται με παρόμοιο τρόπο. Παρ' όλο που αυτό είναι ακόμα μια προσωρινή διατύπωση της δομής της μυθικής σκέψης, είναι επαρκής σ' αυτό το στάδιο.

4.10. Για να επανέλθουμε στο μύθο του Οιδίποδα: μπορούμε τώρα να δούμε τι σημαίνει. Ο μύθος έχει να κάνει με την αδυναμία ενός πολιτισμού που έχει την αντίληψη ότι οι ανθρωπότητα είναι

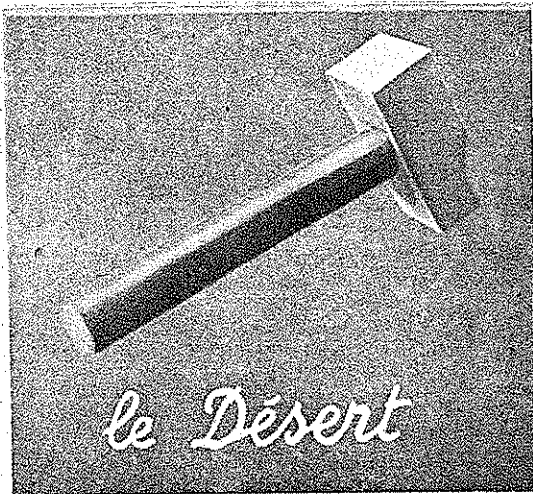
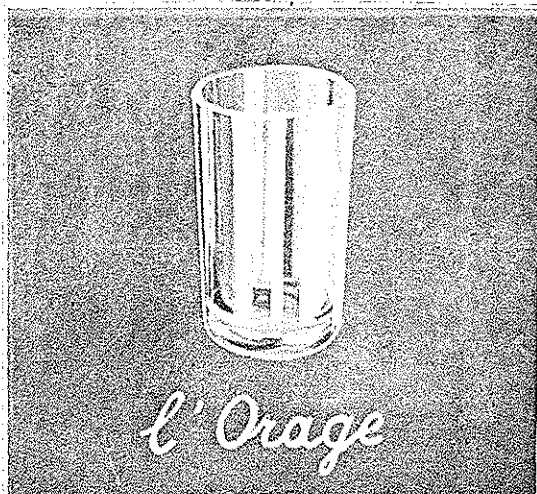
αυτόχθονη (Βλ. για παράδειγμα Πανσανίας, VIII, Χχχix, 4: «τα φυτά παρέχουν ένα μοντέλο στους ανθρώπους»), να βρει μια ικανοποιητική μετάβαση μεταξύ αυτής της θεωρίας και της γνώσης ότι τα ανθρώπινα όντα στην πραγματικότητα γεννιούνται με την ένωση άντρα και γυναίκας. Παρ' όλο που το πρόβλημα προφανώς δεν μπορεί να λυθεί, ο μύθος του Οιδίποδα παρέχει ένα είδος μέσου, που για να το θέσω χοντρικά, αντικαθιστά το αρχικό πρόβλημα: γεννημένοι από έναν ή από δύο; γεννημένοι από διαφορετικούς ή από ίδιους; Μ' ένα συσχετισμό τέτοιου τύπου, ο υπερτονισμός των σχέσεων αίματος είναι ό,τι είναι η προσπάθεια να ξεφύγει κανείς την αυτοχθονία ως προς την αδυναμία να την επιτύχει. Παρ' όλο που η εμπειρία αντιφάσκει την θεωρία, η κοινωνική ζωή επιβεβαιώνει την κοσμολογία με την ομοιότητά της στη δομή. Συνεπώς η κοσμολογία είναι αληθινή.

4.11.0. Δύο παρατηρήσεις θα έπρεπε να γίνουν σ' αυτό το στάδιο.

4.11.1. Για να ερμηνεύσουμε το μύθο, παραλείψαμε ένα σημείο που μέχρι τώρα έχει απασχολήσει τους ειδικούς, δηλαδή, ότι στις αρχικές Ομηρικές παραλλαγές του μύθου του Οιδίποδα λείπουν μερικά βασικά στοιχεία όπως η αυτοκτονία της Ιοκάστης και η αυτοτύφωση του Οιδίποδα. Αυτά τα γεγονότα δεν αλλάζουν την ουσία του μύθου παρ' όλο που μπορούν να περιληφθούν άνετα: το πρώτο σαν μια νέα περίπτωση αυτοκαταστροφής (τρίτη στήλη) ενώ το δεύτερο σαν ακόμα μια περίπτωση αναπηρίας (τέταρτη στήλη). Ταυτοχρόνως υπάρχει κάτι σημαντικό σ' αυτές τις προσθήκες αφού η μετάβαση από τα πόδια στο κεφάλι πρέπει να συσχετιστεί με την μετάβαση από: την αρνηθείσα αυτόχθονη προέλευση στην: αυτοκαταστροφή...

Μετάφραση από τα Αγγλικά:

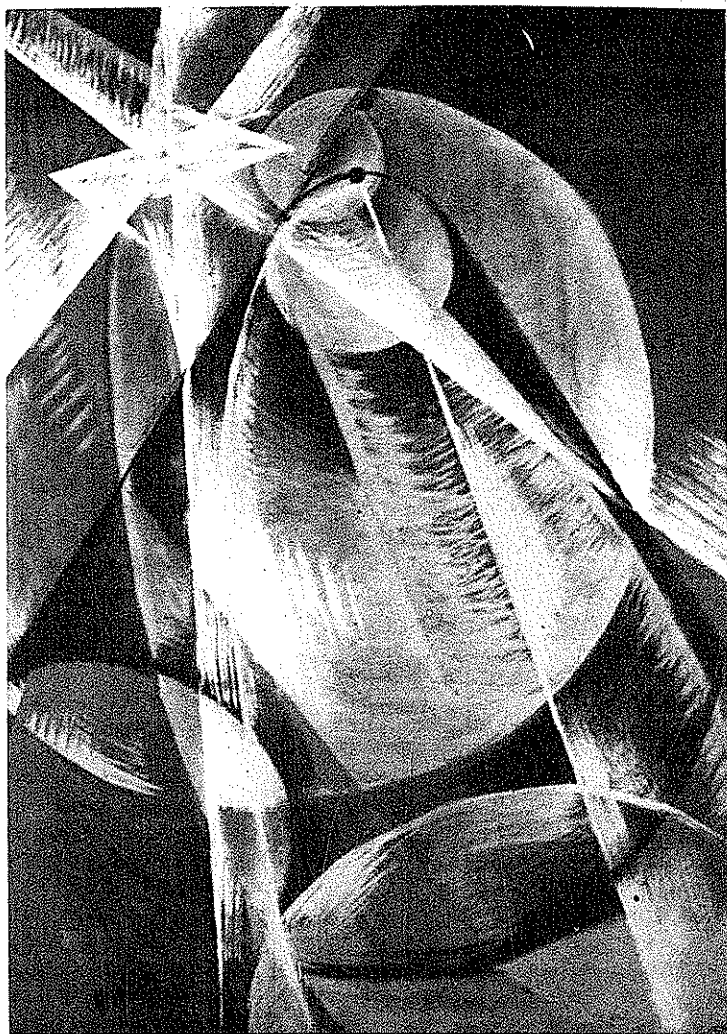
Αγγελική Σπυροπούλου

Αγγελική Σπυροπούλου

Δομισμός και Λογοτεχνία

Οι αρχές της δομικής μεθοδολογίας αποδείχτηκαν ιδιαίτερα καρποφόρες στο χώρο της λογοτεχνικής κριτικής. Σε μια πρακτική που ήταν κατ' εξοχήν εμπειρική, υποκειμενική και μη-συστηματική, η δομική μέθοδος εγγυήθηκε να προσδώσει επιστημονικό κύρος και αντικειμενικά κριτήρια ανάλυσης. Εφόσον η λογοτεχνία είναι γλώσσα, είναι προφανές το γιατί η συγχρονική γλωσσολογία ήταν δυνατό να αποτελέσει το σύστημα αναφοράς και το πρότυπο κάθε κριτικής ανάλυσης της λογοτεχνίας. Όπως γράφει ο Barthes, η γλώσσα αποτελεί το είναι της λογοτεχνίας, το όλον της λογοτεχνίας περιέχεται στη πράξη της γραφής και όχι πια σ' αυτήν του σκέπτεσθαι, του αφηγείσθαι ή του αισθάνεσθαι.

Balla: Ο Ερμής όπως φαίνεται μέσα από το τηλεσκόπιο την ώρα που περνάει μπροστά από τον ήλιο 1914

Ετσι η δομική θεώρηση έθεσε το πρόβλημα της μεθόδου ανάλυσης της λογοτεχνίας και σε αντίθεση με τον παραδοσιακό τρόπο ερμηνείας που είτε βασιζόταν σε βιογραφικά στοιχεία είτε στην αντίληψη ότι η λογοτεχνία αντικατόπτριζε την κοινωνική πραγματικότητα, εστίασε στο έργο αυτό καθαυτό για να ανακαλύψει τους μηχανισμούς παραγωγής του.

Οι θεμελιώδεις συνέπειες των δομικών αρχών στην ερμηνεία ενός έργου ήταν ο αποκλεισμός του συγγραφέα σαν πηγή της αλήθειας του κειμένου, η μελέτη της μορφής του έργου, (το πώς και όχι

το τί), η θεμελίωση επιστημονικής ανάλυσης και τελικά η εξέταση των ιδίων της των μεθοδολογικών προϋποθέσεων, που οδήγησε στην προβληματική της ίδιας της κριτικής πρακτικής.

Πρόδρομος του δομισμού ήταν ο Φορμαλισμός που αναπτύχθηκε από τη σχολή της Μόσχας στις πρώτες δύο δεκαετίες του αιώνα μας. Ο πιο γνωστός εκπρόσωπος της φορμαλιστικής σχολής, V. Shklovsky, στο άρθρο του «Η Τέχνη σαν Τεχνική», θέτει τις αρχές της φορμαλιστικής προσέγγισης που εστιάζει στην ανάλυση του ίδιου του κειμένου, την τεχνική της τέχνης, στη μορφή της και όχι στο